

SPREMLJANJE NAVZOČNOSTI KLJUNATEGA OLJKOVEGA RILČKARJA (*Rhodocyrtus cribripennis*) V SLOVENIJI MED LETI 2014 IN 2024

Uvod

Kljunati oljkov rilčkar (*Rhodocyrtus cribripennis* [Desbrochers, 1869]) je bil v večjem številu opažen na Hrvaškem po letu 2005 in je v zadnjih dvajsetih letih v sosednji Hrvaški postal zelo pomemben škodljivec oljk. Velike škode zaradi škodljivca so bile opažene v letih 2011 in 2013. Po podatkih iz Hrvaške je na posameznih lokacijah že do sredine junija uničil celoten pridelek oljk. V letu 2013 se je škodljivec razširil iz južne in srednje Istre tudi v severni del.

V Sloveniji škodljivca nismo zaznali, na plodovih oljk pa smo v letu 2013 opazili posamezne poškodbe, ki bi jih lahko pripisali rilčkarju. Zaradi zastopanosti škodljivca v neposredni bližini slovenske meje smo v letu 2014 začeli s programom njegovega spremljanja. Namen posebnega programa je bil ugotoviti morebitno prisotnost škodljivca na ozemlju Republike Slovenije ter v primeru navzočnosti oceniti stopnjo napadenosti plodov in morebitno škodo (v %), ki jo je škodljivec povzročil na pridelku.

Pojavljanja hrošča v oljčnikih v Sloveniji do leta 2014 še nismo opazili, v tem letu pa smo potrdili navzočnost škodljivca v vasi Trsek v zaledju Slovenske Istre. Od leta 2015 dalje pa nismo več potrdili njegove prisotnosti. Vsako leto smo ob pregledu plodov oljk opažali manjše število poškodb, ki bi jih lahko povzročil kljunati oljkov rilčkar, kar kaže na verjetnost, da je škodljivec v zelo majhnem številu prisoten v naših oljčnikih. S sistematičnimi pregledi oljčnikov smo zaključili leta 2024. Po izjavah hrvaških kolegov, ki tudi redno spremljajo prisotnost škodljivca, se ta v zadnjih letih pojavlja le v južnem delu Hrvaške Istre in sicer do Limskega kanala.

Prisoten je na Hrvaškem, v srednji Italiji, Korziki, Malti, Grčiji, Turčiji, južni Rusiji in Mali Aziji. Gostiteljski rastlini sta domača oljka (*Olea europaea sativa*) in divja oljka (*Olea europaea oleaster*), na katerih lahko konča cel razvojni cikel. Pojavlja se tudi na ozkolistni zeleniki (*Phyllirea angustifolia*) in pravem jasminu (*Jasminum officinalis*), kjer se na listih dopolnilno prehranjuje.

Odrasel hrošček meri v dolžino 5,6-6,0 mm. Telo je pretežno opečnato rdeče barve, rahlo svetlikajoče, zaradi goste dlakavosti na hrbtni strani ima lahko rahlo sivkast odtenek. Rilček je rahlo usločen, tako dolg kot ostali del glave in oprsja skupaj. Pokrovke so močno vzdolžno razbrazdane (slika 1). Je dober letalec. Jajčece je eliptično, velikosti 0,6 x 0,4 mm, citronsko rumene barve. Ličinka je breznoga, običajno upognjena, iztegnjena dolžine do 7 mm in debeline do 2,8 mm, blede krem barve, trebušni del prehaja v oker barvo, glava je rdeče rjave barve s črnimi čeljustmi, telo je sestavljeno iz 13 členov od katerih je zadnji izrazito manjši (slika 2). Buba je rahlo ukrivljena, čokata, dolžine do 4,3 mm in širine do 2,8 mm, belkaste barve.

Slika 1: Odrasli kljunati oljkov rilčkar na plodiču
(foto: G. Seljak)

Slika 2: Ličinka kljunatega oljkovega rilčkarja
(foto: M. Jančar)

Odrasli hrošči se pojavijo od konca aprila do konca maja. Škodo povzročajo z objedanjem lističev, uničevanjem brstov in mladih poganjkov. Po cvetenju ob pojavu plodičev se rilčkarji prehranjujejo s slednjimi tako, da v njih zgrizejo približno 0,5 mm široke luknjice v katerih se na dnu oblikuje značilen rjav madež. Pri majhnih plodičih lahko hrošček pri hranjenju z rilčkom doseže koščico ploda, zaradi česar se plodič posuši in odpade (slika 3). Z objedanjem mladih plodičev do otrditve koščice je tudi povzročena največja škoda. Poškodovani plodovi se posušijo in odpadejo. S tem lahko povzročijo tudi od 40 do 70% izpad pridelka. Z nadaljnjim razvojem plodov in otrditvijo koščice oljke so izgrizene odprtine plitvejše (slika 4).

Proti koncu julija in v avgustu samice odlagajo jajčeca. V ta namen z rilčkom napravi vdolbino vse do koščice ploda. V tako jamico z leglom odloži po eno jajčece in odprtino zamaši. V primeru močnejšega napada škodljivca so lahko v posameznem plodu tudi 2-3 jamice z odloženimi jajčeci.

Preglednica 1: Razvojni krog kljunatega oljkovega rilčkarja

	MESEC											
STADIJ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Odrasel hrošč rilčkar												
Jajčece												
Ličinka v plodu												
Ličinka v tleh												
Buba v tleh												

Po zaključenem embrionalnem razvoju jajčeca, ki traja približno 10 dni, se izleže ličinka. Ta preluknja že olesenelo koščico in se zarije do semenske zasnove, kjer s prehranjevanjem zaključi svoj razvojni krog. Čeprav je v posameznem plodu lahko odloženih več jajčec, se v njem v celoti razvije le ena ličinka. Povsem odrasla ličinka zapusti plod in pade na tla. Večina ličink zapusti plodove v obdobju od septembra do novembra. V tleh na globini 4 do 10 cm (v odvisnosti od tipa tal) iz zemlje zgradijo bubino kamrico okroglaste oblike velikosti 5 do 6 mm v kateri se zabubijo. Razvoj bube se zaključi preko zime. Hrošči zapuščajo tla od konca aprila dalje.

Slika 3: Posušen plodič zgodnjega napada (foto: Hlevnjak Pastrovicchio)

Slika 4: Vbodi kasnejšega napada (Foto: M. Jančar)

V letu 2013 so v Hrvaški Istri poročali o približno 75% izpadu pridelka oljk zaradi poškodb kljunatega oljkovega rilčkarja. Na otoku Cres naj bi škodljivec povzročil skoraj celoten izpad pridelka. Kasnejši napadi rilčkarja (konec avgusta in del septembra) ne povzročajo odpadanja plodov, vendar poškodovani plodovi vsebujejo tudi do tretjino manj olja kot zdravi. Vzroki pretirane razmnožitve škodljivca in posledično večje škode v zadnjih letih niso poznani.

Možni dejavniki:

- več zaporednih vremensko ugodnih let za škodljivo vrsto;
- sprememba agrotehničnih ukrepov v ekosistemu oljčnika;
- pomanjkanje ustreznih fitofarmacevtskih sredstev in načinov za obvladovanje škodljivca.

Pri površnem opazovanju lahko vbode zlahka zamenjamo z vbodom oljčne muhe. Razliko lahko opazimo s pomočjo povečevalnega stekla. Vbodne luknjice oljkovega rilčkarja so okrogle in široke, medtem ko so luknjice, ki jih napravi oljčna muha, ozke in klinaste.

Vrsta izvira iz palearktične favnistične cone. Zastopan je na Hrvaškem (v Istri in Kvarnerju), srednji Italiji, Korziki, Malti, Grčiji, Balkanskem polotoku, Turčiji, južni Rusiji in v Mali Aziji.

Gostiteljske rastline: Domača oljka (*Olea europea sativa*) in divja oljka (*Olea europea oleaster*), na katerih lahko dokonča cel razvojni krog. Pojavlja se tudi na ozkolistni zeleniki (*Phyllirea angustifolia*) in pravem jasminu (*Jasminum officinalis*), kjer se na listih dopolnilno prehranjuje.

Materiali in metode

Namen posebnega programa je ugotoviti morebitno zastopanost škodljivca oljk na ozemlju Republike Slovenije ter v primeru zastopanosti oceniti stopnjo napadenosti plodov in morebitno škodo (v %), ki jo je škodljivec povzročil na pridelku. Zaradi zastopanosti škodljivca v neposredni bližini slovenske meje smo v letu 2014 začeli s programom spremljanja zastopanosti kljunatega oljkovega rilčkarja. Škodljivca smo spremljali v osmih oljčnikih v notranjosti Slovenske Istre blizu meje s Hrvaško.

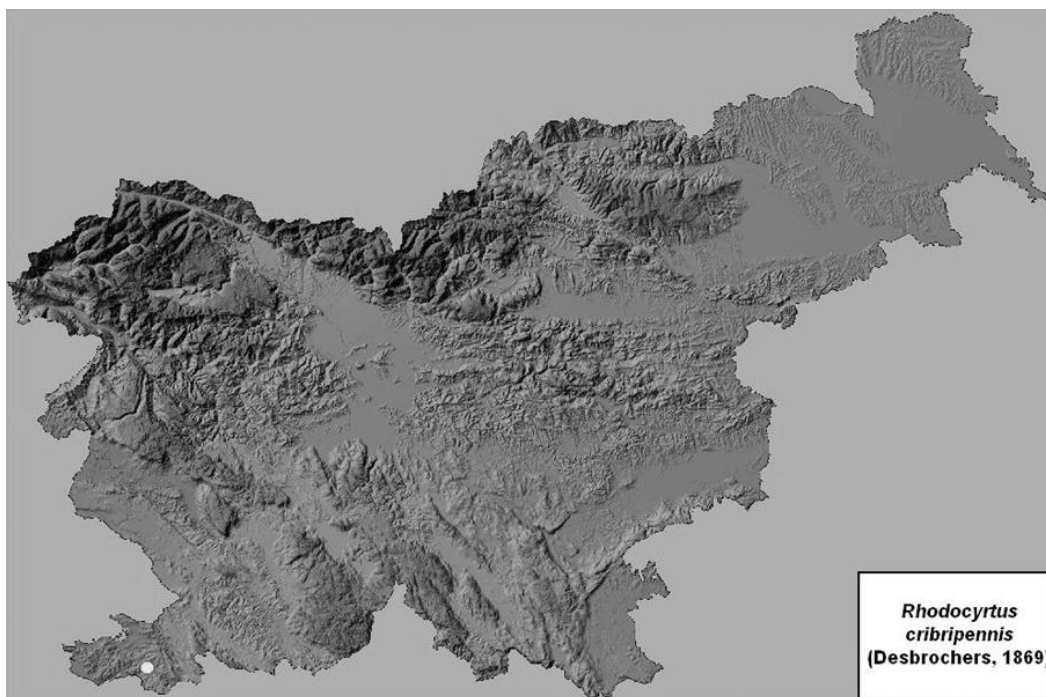
Spremljanje imagov: Pri oljkovem kljunatem rilčkarju še ni primernih vab, s katerimi bi na enostaven način potrdili njegovo zastopanost v oljčniku. Njegovo zastopanost smo zato preverili z otrepanjem vej v maju, juniju in juliju, ko se pojavlja hrošček, kakor tudi poškodbe, ki jih povzroča v oljčnikih. Veje smo otreli na folijo na tleh ali na entomološko ponjavo ali na druge primerne ponjave zgodaj zjutraj, ko so bili hroščki zaradi nižjih temperatur še otrpli in manj gibljivi.

Spremljanje napadenosti plodov: V primeru potrjenega ulova oljkovega kljunatega rilčkarja smo pregledali plodove oljk v nasadu. Na takšnih plodovih smo iskali vbode, ki jih z rilčkom povzroča škodljivec. Hkrati smo poskušali vizualno oceniti delež poškodovanih plodov (stopnja napadenosti). V ta namen smo pregledali 100 plodov. V času od utrjevanja koščice plodov dalje, smo pregledali plodove na morebitno prisotnost jajčec v vbodnih odprtinah oziroma ličinke v jedru koščice.

V letu 2014, ko je bila ugotovljena navzočnost kljunatega oljkovega rilčkarja, smo s spremljanjem škodljivca začeli 15.5. in zaključili 26.8.2014. skupaj smo opravili 8 pregledov na vsaki lokaciji. Hkrati s preverjanjem zastopanosti škodljivca smo opazovali tudi morebitno napadenost plodov. Število pregledov, odvzetih vzorcev in rezultati so prikazani v preglednici 2.

Lokacija	Obdobje spremljanja	Št. Pregledov	Št. Vzorcev	Ugotovitve
Brnetiči	15.5. do 26.8.2014	8	0	vse negativno
Trsek	15.5. do 26.8.2014	8	4	2 pozitivna 17.6. 2 pozitivna 11.7.
Popetre	15.5. do 26.8.2014	8	0	vse negativno
Bočaji - Bočaj	15.5. do 26.8.2014	8	0	vse negativno
Bočaji Vas	15.5. do 26.8.2014	8	0	vse negativno
Lopar	15.5. do 26.8.2014	8	0	vse negativno
Kavaliči	15.5. do 26.8.2014	8	0	vse negativno

V dveh terminih pregledov, in sicer 17.6. in 11.7. 2014, smo na isti lokaciji v Trseku potrdili kljunatega oljkovega rilčkarja (slika 6). Na ostalih vzorčnih lokacijah škodljivca nismo opazili. Na pregledanih plodovih ni bil opaznih poškodb škodljivca, prav tako nismo opazili jajčec v vbodnih odprtinah oziroma ličink v jedru koščice.

Slika 5: Lokacija najdbe kljunatega oljkovega rilčkarja v Sloveniji

Zanesljivo določanje oz. ločevanje kljunatega oljkovega rilčkarja od drugih podobnih rilčkarjev je mogoče pri določeni povečavi, najbolje pod stereomikroskopom. Če izvajamo pregled in določevanje sami, je najbolje če ulovljene rilčkarje uspavimo z etilacetatom in jih nato prenesemo v malo petrijevko ali drugo nizko posodo in jih opazujemo pod stereomikroskopom. Hrošče lahko hranimo in opazujemo tudi v 70% etanolu.

Če vzorec pošiljamo v pooblaščen laboratorij, ulovljene rilčkarje najprej uspavimo z etilacetatom ali jih prenesemo v stekleničke s 70% etanolom. Posodo s hroščki tesno zapremo in pošljemo v pooblaščen laboratorij, KGZS - Zavod GO, kjer bo izvršen pregled vzorcev in potrditev morebitne navzočnosti vrste *R. cribripennis*.

Za laboratorijski pregled vzamemo vzorec napadenih plodov. Teh naj bi bilo vsaj 20. Plodove lahko nabiramo v PVC vrečke, še boljše pa so plastične škatle, da se plodovi med transportom čim manj poškodujejo. Pri površnem opazovanju lahko vbode zlahka zamenjamo z vbodom oljčne muhe. Razliko lahko opazimo s pomočjo povečevalnega stekla. Vbodne luknjice oljkovega rilčkarja so okrogle, široke in potekajo vedno v smeri koščice plodu, medtem ko so luknjice, ki jih napravi oljčna muha, ozke in klinaste. Po potrebi tudi te vzorce pošljemo v pooblaščen laboratorij.

Skupaj z odvzemom vzorca se napiše standardni zapisnik o odvzemu vzorca. Ta vsebuje vse podatke, ki so pomembni za določitev vrste in kartografsko umestitev pojavov.

Kot alternativa oziroma dopolnitev kemijskemu varstvu bi prišli v poštev preventivni ukrepi, ki vplivajo na zmanjševanje populacije in ovirajo razvoj kljunatega oljkovega rilčkarja. Takšna agrotehnična ukrepa bi bila pobiranje in odstranjevanje poškodovanih odpadlih plodov ter mehanska obdelava tal pred izletom odraslih hroščev iz bubinih kamric. V praksi je to težko izvedljivo.

Rezultati

Na osnovi sistematičnega spremljanja je bila v letu 2014 prvič ugotovljena navzočnost kljunatega oljkovega rilčkarja v Sloveniji. Prisotnost škodljivca smo potrdili v kraju Trsek v zaledju Slovenske Istre, a z vsega dvema hroščkoma.

Prisotnost kljunatega oljkovega rilčkarja smo v letu 2014 spremljali v sedmih oljčnikih v zaledju Slovenske Istre. V letu 2013 se je škodljivec zelo številčno pojavljal v sosednji Hrvaški, zato smo za opazovanje izbrali oljčnike v bližini meje. Prisotnost škodljivca smo preverjali z otresanjem vej v juniju in juliju, ko se pojavlja hrošček, kakor tudi škoda, ki jo povzroča v oljčnikih. Veje smo otresali na entomološko ponjavo zgodaj zjutraj, ko so hroščki zaradi nižjih temperatur še otrpli in manj gibljivi. S spremljanjem škodljivca smo pričeli 15.5. in zaključili 26.8.2014 – skupaj 8 pregledov na vsaki lokaciji. Hkrati s preverjanjem prisotnosti škodljivca smo opazovali tudi morebitno napadenost plodov. V primeru ulova sumljivih osebkov je bil odvzet vzorec in poslan v laboratorijsko preiskavo v laboratorij OVR pri KGZS Zavod GO. V dveh terminih pregledov in sicer 17.6. in 11.7.2014 smo na isti lokaciji v Trseku potrdili prisotnost kljunatega oljkovega rilčkarja. Na ostalih vzorčnih lokacijah prisotnosti škodljivca nismo opazili. Na pregledanih plodovih nismo opazili poškodb škodljivca.

Od leta 2014 do 2024 smo v okviru rednega spremljanja škodljivca opravili 370 pregledov oljčnikov v skupni površini ca. 150 ha (od 2014 do 2017 še nismo beležili pregledanih površin). Glavnino pregledov smo opravili v Slovenski Istri, nekaj tudi na območju Goriških Brd in spodnji Vipavski dolini. Škodljivca smo sistematično spremljali tudi v naslednjih letih, vendar njegove prisotnosti na območju Slovenije v naslednjih letih nismo opazili.

Preglednica 3: Število pregledov in pregledane površine v programu spremljanja prisotnosti kljunatega oljkovega rilčkarja (*Rhodocytus cribripennis*).

Leto	Št. pregledov	Pregledana površina (ha)
2014	7	ni podatka
2015	45	ni podatka
2016	47	ni podatka
2017	28	ni podatka
2018	36	13,75
2019	34	10,49
2020	32	11,45
2021	28	13,70
2022	44	22,55
2023	35	19,80
2024	34	15,63
SKUPAJ	370	107,37

Sklepi

V zadnjih desetih letih prisotnosti kljunatega oljkovega rilčkarja na obočju Slovenije nismo potrdili. Pri pregledih plodov oljk, ki smo jih redno vzorčili za spremljanje pojava oljčne muhe, smo v vseh letih sicer opazili manjše število poškodb, ki bi jih lahko povzročil kljunati oljkov rilčkar. Po podatkih iz sosednje Hrvaške škodljivca v zadnjih letih opazajo v oljčnikih na območju južne Istre in sicer do Limskega kanala (zaliva), medtem, ko v severnem delu Istre škodljivec ni prisoten. Na območju pojava škodljivca redno opazajo tudi poškodbe na plodovih, vendar škoda ni primerljiva s tisto, ki je nastala v letu 2013.

Zaradi tega smo se odločili, da sistematično spremljanje škodljivca ni več potrebno. Na morebitne poškodbe škodljivca bomo pozorni pri rednem pregledovanju plodov oljk na prisotnost oljčne muhe.

Besedilo: Matjaž Jančar

Datum: december 2024

Viri

Ivan Žežlina in sodelavci. 2024. Program strokovnih nalog s področja zdravstvenega varstva rastlin za leto 2024; Kmetijsko gozdarski zavod Nova Gorica Oddelek za varstvo rastlin

Jančar, M. 2024 Poročilo o spremljanju navzočnosti škodljivca med leti 2014 in 2024 Kljunati oljkov rilčkar (*Rhodocytus cribripennis*), Kmetijsko gozdarski zavod Nova Gorica Oddelek za varstvo rastlin, Koper, december 2024

Zbornik predavanj in referatov 12. Slovenskega posvetovanja o varstvu rastlin z mednarodno udeležbo: Ptuj, 3.-4. marec 2015. Ljubljana: Društvo za varstvo rastlin Slovenije, 2015: 64 – 68